

НОВІ ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНИМ ПРАЦІВНИКАМ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

NEW CHALLENGES FOR SOCIAL WORKERS IN THE TERRITORIAL COMMUNITY IN TODAY'S CONDITIONS

Стаття містить огляд теперішнього стану роботи працівників соціальної сфери в територіальних громадах. Сьогодні Україна переживає тяжкі часи, коли надання соціальних послуг стало на передній план. Адже, збільшилась кількість людей, які потребують допомоги. Визначено характерні особливості та законодавче підґрунтя цього процесу. Встановлено, що ведення випадку передбачає дотримання чіткого алгоритму роботи. Представлено ключові етапи співпраці на основі технології соціального працівника та отримувача соціальних послуг. Задля надання ефективних послуг клієнтам, широко використовують інноваційні методи на партнерських засадах. Зараз діяльність соціальної служби спрямована на вирішення проблем, які зменшують ефективність життєдіяльності особистості в різних ролях. Сьогодні існує значна кількість технологій та моделей соціальної роботи, які допомагають вирішити поставлене завдання. Проте однією із ключових можна вважати ведення випадку.

Сутність соціальної роботи обумовлена особливими умовами контексту проживання осіб, що отримують соціальну допомогу. Важливо розглядати це питання з різних точок зору: аналіз показників населення; визначення універсальності соціальної роботи, залежної від територіальних особливостей проживання; оцінка якісних показників інфраструктурних об'єктів, включаючи освітні, культурні, медичні та установи соціального захисту, адміністрацію праці та соціального захисту, а також служби соціальної підтримки; урахування якості ритму життя; оцінка соціально-економічного та політико-правового рівня; вивчення потреб у соціальних послугах; аналіз ресурсного забезпечення соціальної сфери та визначення цілей соціальної сфери.

Кваліфікований соціальний працівник, який працює в громаді, має володіти не тільки низкою особливих професійних знань, вмінь і навичок, але й мати здатність і бажання бути членом громади, налагоджувати взаємодію в межах громади.

Ключові слова: територіальна громада, соціальний працівник, ведення випадку, моніторинг, підготовка соціальних працівників.

The article contains an overview of the current state of work of social workers in territorial communities. Today, Ukraine is going through a difficult time, when the provision of social services has come to the fore. After all, the number of people who need help has increased. The characteristic features and legal basis of this process are defined. It has been established that case management requires adherence to a clear work algorithm. The key stages of cooperation based on the technology of a social worker and a recipient of social services are presented. In order to provide effective services to clients, innovative methods are widely used on a partnership basis. Currently, the activity of social services is aimed at solving problems that reduce the effectiveness of an individual's life in various roles. Today there is a significant number of technologies and models of social work that help to solve the task. However, case management can be considered one of the key factors.

The essence of social work is determined by the special conditions of the living context of persons receiving social assistance. It is important to consider this issue from different points of view: analysis of population indicators; determination of the universality of social work, depending on the territorial features of residence; assessment of quality indicators of infrastructure facilities, including educational, cultural, medical and social protection institutions, labor and social protection administration, as well as social support services; taking into account the quality of the rhythm of life; assessment of socio-economic and political-legal level; study of needs in social services; analysis of resource provision of the social sphere and determination of the goals of the social sphere.

A qualified social worker who works in the community must possess not only a number of special professional knowledge, abilities and skills, but also have the ability and desire to be a member of the community, to establish interaction within the community.

Key words: territorial community, social worker, case management, monitoring, training of social workers.

УДК 364-43-021.321

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.34>

Батарейна І.О.,

ст. викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Мелітопольського державного університету імені Богдана

Хмельницького (Запоріжжя, Україна)

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Надання соціальних послуг є важливою функцією будь-якої держави. Проте під час війни кількість людей, які потребують підтримки, збільшується в рази. Війна триває більше двох років, збільшилась кількість внутрішньо переміщених осіб, за останніми даними, таких людей нараховується близько 5 мільйонів осіб. Кількість осіб з інвалідністю

збільшилась на 300 тисяч, що загалом становить вже 3 мільйони осіб. Довелося зіткнутися із зруйнованою інфраструктурою, втратою житла, транспортних засобів, роботи, просто елементарних засобів для існування. Лабораторія законодавчих ініціатив з'ясувала, які сьогодні існують процедури надання соціальних послуг вразливим верствам суспільства та які виклики ще залишаються.

Громади всього світу занепокоєні загостренням соціальних та економічних проблем, незважаючи на реалізацію спеціальних урядових програм, націлених на їх вирішення. Швидкого вирішення потребують проблеми соціального сирітства, погіршення доступу до якісних медичних послуг, наркоманія, злочинності неповнолітніх та інші залежності серед молоді, насильство над жінками й дітьми, погіршення стану довкілля, багато соціальних проблем, а також розбрат суспільства на релігійних, етнічних і всіляких ідеологічних підставах. Стає більш чітким розуміння, в тому числі на рівні громади, що ці проблеми є не ізольованими, а глибоко взаємопов'язаними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Робота в громаді розкрита в працях науковців, а саме як складова діяльності соціального педагога та соціального працівника: І. Зверєвої, А. Капської, Т. Семигіної, В. Сідорова та ін. В працях зарубіжних науковців проблема соціальної роботи в громаді розкрита більш широко: Г. Брагера, М. Боп, М.Майо, М.Пейна, А. Твелтвіза, П. Тейлора та інших.

Дослідженнями ефективності надання соціальної допомоги займалися різні науковці, так О. Палій, В. Скуратівський, Н. Болотна, Н. Сейко та інші в своїх працях визначають роль держави у забезпеченні комфорту для громадян, зосереджуючись на теорії та історії соціальної допомоги. Протягом років незалежності було опубліковано численні монографії та статті, що досліджують надання соціальної допомоги на території України. Більшість авторів цих праць досліджують історію соціально-економічного або політичного контексту здійснення соціальної допомоги. Щодо історії розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи, то дослідження цих питань проводили такі вчені, як І. Зверєва, А. Капська, О. Кравченко, А. Фурман, В. Поліщук, Т. Кочубей та інші.

Сучасний етап відзначається розвитком сфери соціальної роботи в громаді передбачає утворення та функціонування різноманітних соціальних служб та установ, які надають різноманітні соціальні послуги різним категоріям населення. Сама соціальна робота в межах територіальної громади має локальний характер та обмежується географічними межами громади. Її основна мета – активізація населення для сприяння розвитку громади та покращення умов життєдіяльності в ній. В процесі перегляду основних підходів до розуміння соціальної роботи в громаді як професійної діяльності та формування нової парадигми цієї сфери, велика увага приділяється ідеї надання соціальних послуг відповідно до потреб об'єкта на різних рівнях та для різних категорій клієнтів. Цей підхід акцентується як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі, представлений такими авторами, як О. Безпалько, Д. Лиховід, І. Лисенко,

Г. Слосанська, Т. Семигіна з української сторони та Д. Дастін, К. Лаєнс, Дж. Фук з іноземної сторони в останні роки. В Україні держава виступає гарантом надання соціальних послуг, в той час як у демократичних країнах держава зобов'язується створити сприятливі правові умови для цього, а бізнес та громадянське суспільство виступають рівноправними партнерами у вирішенні соціальних питань.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До воєнного стану соціальні послуги, відповідно до чинного ЗУ «Про соціальні послуги», це дії спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Безкоштовну соціальну послугу людина могла отримати після звернення до Управління соціального захисту населення, яке мало проаналізувати потреби та направити таку особу до відповідного надавача послуг. Такими надавачами, як правило, є Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо. Згідно із Законом «Про соціальні послуги», визначено 18 базових соціальних послуг, які надаються саме на рівні громад. В той час не всі громадяни мали право на отримання соціальних послуг безкоштовно.

Соціальні послуги надавалися за процедурою ведення випадку, яка містить низку етапів. Процедура могла містити зміни, тільки у разі надання соціальних послуг одноразово або екстрено.

Мета статті – охарактеризувати особливості роботи соціальних працівників в територіальних громадах в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбулися у період воєнного стану, Міністерство соціальної політики ще на початку березня 2022 року розробило рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. У них йшлося про спрощення та оптимізацію процедури надання окремих соціальних послуг.

Щоб оптимізувати процедуру надання послуг, необхідні нормативні зміни. Прийняли постанову КМУ від 01.06.2020 року «Про організацію надання соціальних послуг» та наказу Міністерства соціальної політики «Про затвердження класифікатора соціальних послуг» від 23.06.2020 року була лише невелика кількість послуг, які могли надаватися екстрено. Тож у березні спочатку прийняли постанову КМУ від 16.03.2022 № 294, яка внесла зміни до «Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади». Постанова КМУ від 7.05.2022 № 560 доповнила попередні зміни до Порядку. Було уточнено, що соціальні послуги надаються екстрено (кризово) у разі існування загрози життю чи здоров'ю особи та під час

дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Розширюється процедура ще для 11 послуг під час воєнного стану, які раніше надавалися через процедуру ведення випадку, тобто спрощена система отримання послуг. Ці зміни потім внесли у постанову КМУ «Про організацію надання соціальних послуг». Вони вже могли застосовуватися до всіх осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У квітні 2022 року Верховна Рада України прийняла зміни до ЗУ «Про соціальні послуги», якими спрощувала деякі норми для оптимізації надання соціальних послуг. Документ має: збільшили повноваження місцевих органів влади; їм надали можливості визначати особливості порядку організації та надання соціальних послуг на території відповідної громади у разі введення надзвичайного або воєнного стану. У серпні 2023 набув чинності наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах». Де прописується організація визначення потреб населення у соціальних послугах під час дії воєнного або надзвичайного стану, а також у перехідний період після його припинення та враховуються всі зміни, які були прийняті в попередніх нормативно-правових актах.

Сьогодні існують законодавчі механізми, що дозволяють залучати представників недержавного сектору як надавачів соціальних послуг. Проте наявність законодавчих механізмів не дозволяє застосовувати його у повній мірі, оскільки залученість громадського сектору до надання соціальних послуг є слабкою. Наразі синхронізація зусиль державного та недержавного секторів, зокрема, спрямовані на фінансову підтримку громадських об'єднань осіб з інвалідністю, які можуть надавати соціальні послуги, на соціалізацію та інтеграцію таких осіб в суспільство. 27 січня 2023 року Уряд ухвалив постанову «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю», яка надає можливість спрямувати кошти державного бюджету на підтримку громадських об'єднань, забезпечити прозорий механізм використання коштів і покращити надання соціальних послуг особам з інвалідністю.

Ключовими учасниками в системі надання соціальних послуг в територіальній громаді є фахівці соціальної роботи, представники публічних владних органів, а також представники недержавного сектору, таких як релігійні установи, благодійні фонди і інші. Серед них важливу роль відіграють експерти та члени громади, оскільки соціальна робота в громаді спрямована на самостійну активізацію та розвиток членів громади через їх участь у різноманітних колективних заходах [5, с. 45].

В наукових працях В. Головки визначає такі завдання, які має виконувати соціальний працівник в умовах об'єднаної територіальної громади, як от: «надання екстреної допомоги, що може виражатись у вирішенні термінових потреб, таких як надання харчів, медичної допомоги та притулку для постраждалих від війни, психосоціальна підтримка, тобто надання психологічної підтримки для тих, хто стикнувся з травматичними ситуаціями та стресом внаслідок війни, робота з військовослужбовцями, ветеранами та членами їх сімей [3]. Захист вразливих груп населення, де особлива увага до дітей, старших людей, жінок, інвалідів та інших вразливих груп, які можуть бути особливо постраждалими в умовах війни. Організація евакуації та поселення, тобто робота з питань евакуації та забезпечення безпечного місця для проживання для тих, хто був вимушений залишити свої домівки через військові конфлікти. Координація з іншими гуманітарними організаціями, а саме співпраця з іншими гуманітарними та допоміжними організаціями для ефективного розподілу ресурсів та координації допомоги. Моніторинг та документування порушень прав людини, а саме фіксація та документування випадків порушень прав людини в умовах конфлікту для подальшого вжиття заходів у сфері правосуддя. Сприяння процесам миру та відновлення, тобто участь у програмах відновлення та реабілітації після закінчення війни. Розвиток та впровадження соціальних проєктів, спрямованих на відновлення спільнот та розвиток місцевих громад» [1].

На основі аналізу наукових праць, використовуватимемо дефініцію, яку визначила Г. Слосанська, як авторське роз'яснення поняття «соціальна робота в громаді» як: «базовий етап соціальної роботи. На цьому рівні соціальний працівник розробляє та виконує інтервенційні заходи, ініціює та реалізує зміни, спрямовані на активізацію громади та її учасників, проводить оцінку потреб для вирішення соціальних проблем, задоволення потреб, інтересів та розвитку територіальної громади та її мешканців. Визначено, що ключовими ознаками соціальної роботи в громаді є місцевість, спільність інтересів, наявність взаємозв'язків, солідарності та співтовариство» [4, с. 16].

Діяльність фахівця із соціальної роботи в громаді, який би вчасно надавав кваліфіковані соціальні послуги жителям територіальної громади значно полегшила б роботу уряду та Міністерства соціальної політики з реформування системи соціального захисту населення та реалізації Стратегії боротьби із бідністю. Метод соціального забезпечення в громаді є ефективним інструментом у роботі фахівця у цьому напрямку.

Умови кризи, викликані війною, важливим аспектом соціальної роботи в громаді є природне злиття благодійництва звичайних громадян, які сприймають все це як моральний обов'язок та бажання здійснювати добрі справи у контексті професійної діяльності соціальних працівників. В своїй праці Т. Семигіна визначає шість основних цінностей соціальної роботи, відокремлюючи такі: «повагу до вродженої гідності та цінності людей, прагнення досягнення соціальної справедливості, служіння гуманітарним цілям, додержання чесності в професійній практиці, збереження конфіденційності та виявлення компетентності в професійній діяльності» [2, с. 33]. У контексті воєнного конфлікту соціальна робота розширює свої напрями соціальної допомоги, збільшує увагу до вразливих груп населення та використовує нові підходи та методи ефективної взаємодії. Виокремлюється унікальний досвід територіальних громад, які, завдяки процесу децентралізації від 2018 року, формують місцеві практики соціального захисту.

Отже, з метою надання ефективних соціальних послуг на рівні громади соціальний працівник повинен налагодити і підтримувати партнерські стосунки із органами місцевої влади, іншими соціальними структурами, які функціонують на локальному, регіональному та державному рівнях; здійснювати розвиток громади, оцінку її ресурсів і потреб; розробити стратегічний план соціального захисту населення громади та працювати над його реалізацією; планувати та здійснювати замовлення соціальних послуг, здійснювати контроль, моніторинг і оцінка якості їх надання; вести переговори, вирішувати конфлікти тощо.

Висновки. Отже, робота соціального працівника в територіальній громаді потребує гнучкості, високого рівня емпатії, здатності швидко реагувати на непередбачені ситуації, задля забезпечення ефективною допомогою тим, хто переживає війну та конфлікт. Для фахівців соціальної сфери характерним є застосування широкого спектру методів соціальної роботи в процесі планування, організації та надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів в територіальній громаді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду Вища освіта України. № 3. 2008. С. 23–30.
2. Семигіна Т. В. Підготовка соціальних працівників для системи охорони здоров'я: міжнародний досвід і можливості для України / Семигіна Т. В. *Завдання держави у забезпеченні ефективної кадрової політики системи охорони здоров'я* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 22 квітня 2015 р.) [заг. ред. Ю. В. Ковбасюк, В. М. Князевич, Н. О. Васюк]. К. : ДКСЦентр, 2015. С. 126–128.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
4. Слозанська Г. І., Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05, Тернопіль, 2019, 687 с. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documentsdownload/d-58-053-03/Dis_Slozanska.pdf
5. Файчук О. Л. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Витоки педагогічної майстерності*, 2012. Випуск 10. С. 299–302.